

Legal update

Únor 2023

Weinhold Legal

Obsah

Pořadí splácení peněžitého dluhu

Judikatura

Posuzování právních domněnek a fikcí užitých ve smlouvách

Nový koncept moderace smluvních pokut

Informace uvedené v tomto bulletinu jsou prezentovány na základě našeho nejlepšího přesvědčení a poznatků získaných v době, kdy byl tento text dán do tisku. Nicméně, konkrétní informace vztahující se k tématům uvedeným v tomto bulletinu by měly být konzultovány dříve, než na jejich základě bude učiněno jakékoliv rozhodnutí.

Bankovníctví, finance a pojišťovnictví:

Daniel Weinhold, Václav Štraser, Ondřej Tejnský

ESG – Firemní udržitelnost

Tereza Hošková

Fúze a akvizice:

Daniel Weinhold, Václav Štraser

Insolvence a restrukturalizace:

Zbyšek Kordač, Jakub Nedoma

IT, media, telekomunikace:

Martin Lukáš, Jakub Nedoma, Michal Przczek

Nemovitosti:

Pav Younis, Václav Štraser

Ochrana osobních údajů:

Martin Lukáš, Tereza Hošková, Daša Aradská

Pracovní právo: Eva Procházková, Anna Bartůňková,

Daša Aradská, Ondřej Tejnský

Slovenské právo:

Tomáš Čermák, Karin Konečná

Správa rodinného majetku:

Milan Polák, Zbyšek Kordač, Michaela Koblasová

Soudní a rozhodčí řízení: Milan Polák, Zbyšek Kordač,

Anna Bartůňková, Michaela Koblasová, Michal Švec

Soutěžní právo / právo EU:

Tomáš Čermák

Start-upy, venture kapitál a kryptoměny: Pav Younis,

Martin Lukáš, Jakub Nedoma, Michal Švec, Ondřej Tejnský

Veřejné zakázky a veřejný prostor:

Martin Lukáš, Tereza Hošková, Monika Švaříčková

Pořadí splácení peněžitého dluhu

Poslanecká sněmovna se bude zabývat návrhem změny ust. § 1932 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „o.z.“), jenž upravuje pořadí plnění na jistinu dluhu a jeho příslušenství. Za současné úpravy dlužník hradí nejprve na náklady již určené, pak na úroky z prodlení, poté na úroky, a nakonec na jistinu, ledaže dlužník projeví při plnění jinou vůli a věřitel s tímto souhlasí. V odst. 2 předmětného ustanovení je upraveno pořadí splácení peněžitého dluhu v případě, že je dlužníkem spotřebitel, přičemž v tomto případě dlužník hradí nejdříve na jistinu a až následně na příslušenství pohledávky.

Nově se skupina poslanců snaží předmětné ustanovení změnit tak, že by se úprava nyní platná pouze pro spotřebitele využila ve všech případech plnění peněžitého dluhu, tj. že by se platby všech dlužníků započítávaly nejdříve na jistinu a následně až na příslušenství pohledávky, bez toho, aby dlužník musel činit jakékoliv prohlášení a by s tím věřitel musel souhlasit. Tímto způsobem se posílí postavení dlužníka v rámci závazkového vztahu tak, aby i bez projevu vůle a souhlasu věřitele mohl plnit přednostně základ dluhu – jistinu. Podle jejich tvrzení se za současné úpravy dlužníci dostávají do dluhové spirály, ze které je těžké se vymanit. V konečném důsledku doplácí na sanování dluhu stát, který nese náklady na upadnutí do dluhové pasti a vymanění se z ní. Nová úprava by pomohla zmírnit dopady nestandardního chování a smluvních podmínek jednostranně výhodných pouze pro věřitele.

V důvodově zprávě je zdůrazněno, že návrh nemůže způsobit problémy v běžném hospodářském životě a nebude mít negativní dopad na různé smluvní vztahy. Lze tvrdit, že tato novela by nepochybně zasáhla přinejmenším do účetních praktik věřitelů, nicméně poslanci v tomto komplikaci nevidí, jelikož je dle jejich názoru stanovena dostatečně dlouhá lhůta (6 měsíců) pro nabytí účinnosti této novely. Bez ohledu na novou úpravu zůstává v platnosti princip, že smluvní strany (věřitel a dlužník) si mohou ve smlouvě dohodnout pořadí odlišné, než stanoví novela.

Judikatura

Posuzování právních domněnek a fikcí užitých ve smlouvách

(Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. března 2022, sp. zn. 23 Cdo 1001/2021)

Domněnky (formulované ve smlouvách pomocí výrazů „*má se za*“ a „*platí, že*“) a fikce (formulované ve smlouvách pomocí výrazů „*považuje se*“ a „*hledí se*“) jsou ve smlouvách běžně využívány k zařazení skutečností, u kterých je jejich existence předpokládána. Jedná se standardně o ustanovení o předávání díla, odmítnutí díla, doručování písemností nebo hrazení kupní ceny. Při použití domněnek a fikcí nemusí strana, která se jich dovolává, prokazovat relevantní skutečností, ale pouze odkázat na ustanovení uvedená ve smlouvě.

Nejvyšší soud ČR se před rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 23. března 2022, sp. zn. 23 Cdo 1001/2021, k použití domněnky fikcí ve smlouvách stavěl spíše negativně, jelikož dle jeho názoru mohly být tyto instituty stanoveny pouze právním předpisem a jejich sjednávání nebylo v dispozici stran. Nejvyšší soud ČR však s ohledem na rekonstrukci občanského zákoníku, ve které bylo mimo jiné rozšířeno uplatnění autonomie vůle stran, a kritice odborné veřejnosti, svoje předchozí závěry přehodnotil a judikoval, že použití domněnek a fikcí ve smlouvách není nutně neplatné.

Legal update

Únor 2023

Weinhold Legal

V předmětném rozhodnutí rozhodoval Nejvyšší soud ČR ve věci sporu zhotovitele a objednatele ze smlouvy o dílo, v níž si strany, oba podnikatelé, mj. dohodly, že „dílo se považuje za předané, nedostaví-li se objednatel bezdůvodně a opakovaně (nejméně 2x) k příjemce díla“.

Nejvyšší soud ČR dospěl k tomu názoru, že „Zákonná úprava předání díla neobsahuje přímý výslovný zákaz odchýlného ujednání. K otázce posouzení možného nepřímého zákazu je třeba zohlednit shora uvedený smysl a také účel dané úpravy. Smysl a účel právní úpravy přitom stranám (samy o sobě) nebrání, aby si autonomně dohodly pro jejich smluvní závazek významné zvláštní předpoklady předání díla, např. zvláštní písemnou formu, zvláštní okolnosti ve vztahu k předávacímu protokolu, otázku okolností možného práva odmítnout převzetí díla či povinnosti převzít dílo, trpí-li určitými vadami apod. Vždy je však třeba poměřovat konkrétní okolnosti takového ujednání.

V poměrech projednávané věci však důvody, které by mohly vést k neplatnosti posuzovaného ujednání, dovolací soud neshledává. Převzetí díla je v obecné rovině úpravou dispozitivní. V posuzované věci přitom ze skutkových zjištění soudů nelze učinit ani závěr, že strany jako dva podnikatelé byly v nerovnovážném postavení, tedy v úvahu nepřicházelo ani právní posouzení z pohledu ochrany slabší strany (podnikatele podle § 433 o. z., nebo spotřebitele podle § 1810 a násl. o. z.).

Lze tak shrnout, že užijí-li strany smlouvy pro vyjádření určitého jimi předvídaného následku slovní výrazy, které v právních normách obvykle vyjadřují právní domněnky či právní fikce (např. „považuje se“, „má se za“, „platí, že“), není takové smluvní ujednání pouze z tohoto důvodu neplatné.

Při posouzení, zdali takové ujednání je v rozporu se zákonným zákazem nebo se přičí dobrým mravům, je třeba v každém jednotlivém případě zkoumat, co je obsahem daného ujednání. Současně je třeba hodnotit i právní postavení stran, v jakém ujednání uzavřely, zdali jde o rovnovážný vztah stran, např. podnikatelů, případně zdali jde o vztah podnikatele na straně jedné a slabší strany na straně druhé, ať už spotřebitele nebo podnikatele slabší strany.

Dohoda dvou podnikatelů při jejich podnikatelské činnosti o tom, že „dílo se považuje za předané, nedostaví-li se objednatel bezdůvodně a opakovaně (nejméně dvakrát) k příjemce díla“, směřující ke smluvní úpravě podmínek předání díla jako jednoho z předpokladů vzniku práva zhotovitele na zaplacení ceny díla, není právní úpravou občanského zákoníku sama o sobě zakázána ani se bez dalšího nepřičí dobrým mravům.“

Nejvyšší soud tedy judikoval, že domněnky a fikce ve smluvních vztazích nelze bez dalšího považovat za neplatné pokud (i) nejsou v rozporu s kogentními normami, (ii) nepřičí se dobrým mravům a (iii) jsou-li smluvní strany ve stejném postavení.

Nový koncept moderace smluvních pokut

(Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022)

V rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 1. 2023, sp. zn.

31 Cdo 2273/2022, se žalobkyně domáhala, aby žalované byla uložena povinnost zaplatit jí smluvní pokutu ve výši 250.000 Kč spolu se zákonným úrokem z prodlení. Prvoinstanční soud její žalobu zamítl, přičemž žalobkyně podala odvolání a odvolací soud její žalobě v plném rozsahu vyhověl. Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, jelikož se odvolací soud při posuzování otázky „přiměřenosti smluvní pokuty a její moderace“ odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu. Nejvyšší soud ČR se rozhodl touto věcí zabývat prostřednictvím velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia.

Nejvyšší soud ČR se k moderaci smluvní pokuty vyjádřil již mnohokrát dříve, přičemž dospěl k názoru, že při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě bylo nutno uvážit funkce smluvní pokuty (preventivní, uhrazovací a sankční). Přiměřenost sjednané výše smluvní pokuty bylo třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. Rovněž bylo zapotřebí vzít v úvahu výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti.

Základním východiskem moderace smluvní pokuty staré úpravy tedy byla nepřiměřenost ujednání o smluvní pokutě, nikoliv nepřiměřenost konkrétního nároku, jenž z ujednání rezultoval. V případě zjištěné nepřiměřenosti ujednání o smluvní pokutě však byla moderována výsledná částka smluvní pokuty, nikoliv způsob jejího určení.

Nově Nejvyšší soud ČR stanovil, že přiměřenost smluvní pokuty by měla posuzována nejen s ohledem na to, jakým způsobem a za jakých byla sjednána, ale rovněž by mělo být přihlédnuto i okolnostem v době porušení smluvních povinností:

„Vzhledem k tomu, že zkoumání přiměřenosti smluvní pokuty (konkrétního nároku) a její následná moderace na přiměřenou částku nezbytně vyžadují vážení konkrétních zájmů dlužníka a věřitele při konkrétním porušení smluvní povinnosti, budou při posouzení přiměřenosti hrát roli nejen okolnosti známé již v době sjednávání smluvní pokuty (může se uplatnit též kritérium hodnoty a významu zajišťované povinnosti, to se však může po sjednání smluvní pokuty změnit), ale též okolnosti, které zde byly při porušení smluvní povinnosti, jakož i okolnosti, které nastaly po porušení, mají-li v porušení smluvní povinnosti nepochybně původ (např. dodatečně vzniklá újma) a byly-li v době porušení povinnosti předvídatelné. Není-li totiž zřejmé, jakým způsobem a za jakých okolností porušení smluvní povinnosti nastalo a v jaké míře se dotklo zájmů věřitele, nelze zodpovědět otázku, zda nárok ze smluvní pokuty je in concreto nepřiměřený. Moderace přitom může být užita jen tam, kde o nepřiměřenosti nároku ze smluvní pokuty napanují pochybnosti, neboť jen tehdy je soudní zásah do pohledávky věřitele (tj. do vlastnického práva chráněného čl. 11 Listiny základních práv a svobod) ospravedlnitelný.“

Nově tedy Nejvyšší soud stanovil, že moderaci smluvní pokuty lze rozlišit na následující fáze (kroky): V prvním kroku soud při využití interpretačních pravidel stanovených v § 555 a násl. o. z. nejprve zjistí, jakou funkci měla smluvní pokuta plnit. Zřetel přitom vezme na všechny okolnosti konkrétního případu,

Legal update

Únor 2023

Weinhold Legal

přičemž zohlední nejen okolnosti známé již v době sjednávání smluvní pokuty, nýbrž též okolnosti, které byly dány při porušení smluvní povinnosti, jakož i okolnosti nastalé později, mají-li v samotném porušení smluvní povinnosti původ. Na základě těchto okolností zodpoví otázku, zda výše smluvní pokuty je přiměřená vzhledem k věřitelovým zájmům, které byly narušeny v důsledku porušení smluvní povinnosti a měly být smluvní pokutou chráněny. Dospěje-li soud v předchozím kroku k závěru, že smluvní pokuta není nepřiměřená, případně nepodaří-li se mu na základě provedeného dokazování objasnit rozsah následků porušené smluvní povinnosti ve sféře věřitele, aby mohl učinit právní závěr o nepřiměřenosti nároku ze smluvní pokuty, nemůže nárok věřitele na smluvní pokutu snížit. V opačném případě soud ve třetím kroku sníží smluvní pokutu na přiměřenou výši (spravedlivou in concreto) se zřetelem k těm funkcím, které má plnit, a s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Je přitom limitován výší škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje.

Nejvyšší soud tedy uzavřel, že při novém pojetí moderace smluvní pokuty podle § 2051 o. z. nelze (oproti předchozímu pojetí) pojmát jako nástroj obsahové kontroly přiměřenosti ujednání. Jejím východiskem se naopak stává zkoumání přiměřenosti konkrétní pohledávky na smluvní pokutu a jejím cílem pak zajištění toho, aby s ohledem na konkrétní zájmy stran nebyla věřiteli hrazena smluvní pokuta in concreto nepřiměřená. Závěr o tom, zda smluvní pokuta je nepřiměřeně vysoká, je tedy zákonodárcem ponechán na uvážení soudu, založeném na posouzení individuálních okolností konkrétního případu, které soud shledá právně významnými. Zákon pouze ukládá přihlídnout při následné moderaci k hodnotě a významu zajišťované povinnosti a limituje možnost snížení smluvní pokuty výší škody vzniklé do doby rozhodnutí z porušení povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje.

Informace uvedené v tomto bulletinu současně nelze chápat jako vyčerpávající popis relevantní problematiky a veškerých možných konsekvencí, a nemělo by na ně být plně spoléháno v jakýchkoliv rozhodovacích procesech ani by neměly být považovány za náhražku specifické právní rady, které by byla relevantní pro konkrétní okolnosti. Weinhold Legal, v.o.s. advokátní kancelář ani kterýkoliv právník uvedený jako autor těchto informací neodpovídají za jakoukoliv újmu, která by mohla vzniknout ze spoléhání se na zde uveřejněné informace. Dále si dovoluujeme poznamenat, že na některé záležitosti v tomto bulletinu uváděné mohou existovat různé právní názory z důvodu nejednoznačnosti příslušných ustanovení, a v budoucnu může převážit jiný než námi uváděný výklad.

Své připomínky laskavě zasílejte na e-mailovou adresu: jan.smital@weinholdlegal.com, anebo kontaktujte osobu, s níž jste obvykle ve spojení. Odhlášení publikací na office@weinholdlegal.com.

© 2023 Weinhold Legal
Všechna práva vyhrazena